

FIKTIVNÍ MEMORIA VE SLUŽBÁCH POLITIKY

MARIE BLÁHOVÁ

Problematika fenoménu zvaného *memoria* je soustavně studována od osmdesátých let dvacátého století, zpočátku především v oblasti liturgické, přesněji nábožensko-liturgické paměti ve středověku.¹ Později se zájem historiků rozšiřoval na další oblasti společenské paměti od starověku až do moderní doby.² V současné době postihuje studium fenoménu *memoria* širokou škálu jejích forem od liturgické „paměti“ přes „paměť“ posthumní, společenskou, historickou až po paměť právní a administrativní. Od druhého desetiletí 21. století se rozvíjí také studium deformace „paměti“, což bylo předmětem například konference „Damnatio in memoria. Deformation und Gegenkonstruktionen in der Geschichte“, kterou ve dnech 23.–25. září 2010 uspořádal Gerald Schwedler se svými kolegy v Curychu,³ či „paměti“ zfalšované, na niž poukázal Francesco Roberg na pří-

-
- 1 Srv. především Schmid, Karl – Wollasch, Joachim: Die Gemeinschaft der Lebenden und Verstorbenen in Zeugnissen des Mittelalters. Frühmittelalterliche Studien 1, 1967, s. 365–405; Oexle, Otto-Gerhard: Die Gegenwart der Toten. In: Death in the Middle Ages, ed. Herman Braet and Werner Verbeke. Leuven 1983 (= Mediaevalia Lovaniensia I/9), s. 19–77; týž: Memoria als Kultur. In: Memoria als Kultur, hg. Otto-Gerhard Oexle. Göttingen 1995 (= Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 121), s. 9–78; týž: Memoria in der Gesellschaft und in der Kultur des Mittelalters. In: Modernes Mittelalter. Neue Bilder einer populären Epoche, hg. Joachim Heinze. Leipzig 1994, s. 297–323; týž: Memoria und Memorialbild. In: Memoria. Der geschichtliche Zeugniswert des liturgischen Gedenkens im Mittelalter, hg. Karl Schmid und Joachim Wollasch. München 1984, s. 384–440; týž: Memoria und Memorialüberlieferung im frühen Mittelalter. Frühmittelalterliche Studien 10, 1976, s. 70–95; týž: Memorialüberlieferung und Gebetsgedächtnis in Fulda vom 8. bis zum 11. Jahrhundert. In: Die Klostergemeinschaft in Fulda im früheren Mittelalter, hg. von Karl Schmid. München 1978, I, s. 136–177.
 - 2 Srv. především Assmann, Jan: Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. München 1992 (český překlad: Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku. Praha 2001); Schlip, Thomas: Memoria in der mittelalterlichen Stadtgesellschaft. Praha 1998 (= Lectiones eruditorum extraordinarium in facultate philosophica Universitatis Carolinae Pragensis factae 5), s. 27–58; sborník Memoria et damnatio memoriae ve středověku, ed. Martin Nodl, Piotr Węcowski. Praha 2014.
 - 3 Příspěvky byly publikovány ve sborníku Damnatio in memoria. Deformation und Gegenkonstruktionen in der Geschichte, hg. Sebastian Scholz, Gerald Schwedler, Kai-Michael Sprenger. Köln – Weimar – Wien 2014 (= Zürcher Beiträge zur Geschichtswissenschaft, Bd. 4). K damnatio memoriae srv. rovněž Schwedler, Gerald: Vergessen, Verändern, Verschweigen. Damnatio me-

kladu zfalšovaného nekrologia, tradičních zápisů a listin kláštera sv. Maximina u Trevíru.⁴

Všechny oblasti fenoménu *memoria* mají svoji tradiční funkci, totiž chránit před zapomněním, přesněji uchovat vzpomínku na osoby, jejich činy, události, právní jednání a jeho výsledky. *Memoria* však nepředstavuje pouze „vzpomínku“, ale také její šíření, propagaci, a působení na současníky. Chování osob, události a činy mohou být propagačně využívány, mohou se stát součástí politické a ideologické propagandy. K tomuto účelu byla *memoria* aktualizována a jinak upravována a zkreslována. V obou funkcích, ochrany před zapomněním i šíření názorů a informací, může *memoria* působit i po staletích.

Nakládání se vzpomínkami je současně základním faktorem pro vznik dějin. Jejich, ať neuvědomělé nebo záměrné, zkreslení ovlivňuje historický obraz. Studium a odhalení těchto deformací samozřejmě přispívá k objektivitě historické interpretace.

Se zkreslováním „paměti“ či „vzpomínek“ se lze setkat již v nejstarších historických podáních. V českém prostředí podřizoval společenské „vzpomínky“ ideologické propagandě již nejstarší český kronikář, děkan pražské kapituly Kosmas († 21. října 1125) v České kronice,⁵ když vybíral události, které považoval za „hodné paměti“, a zamlčoval události a osoby, které se do jeho interpretace dějin – a propagandy – nehodily.⁶ Kosmova selektivní *memoria* tak na staletí ovlivnila interpretaci českých dějin. Události v různém smyslu zkreslovali Kosmovi pokračovatelé a další autoři historických spisů, především tzv. Dalimil.⁷

moriae im frühen Mittelalter. Wien – Köln – Weimar 2021 (= Zürcher Beiträge zur Geschichtswissenschaft, Bd, 9).

4 Roberg, Francesco: Gefälschte Memoria. Diplomatisch-Historische Studien vom ältesten „Nekrolog“ des Klosters St. Maximin vor Trier. Hannover 2008.

5 Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, ed. Bertold Bretholz unter Mitarbeit von Wilhelm Weinberger, MGH SRG NS II. Berlin 1923, 1955². Z bohaté literatury o autorovi a kronice srv. především Třeštík, Dušan: Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení. Praha 1968; Wolverton, Lisa: Cosmas of Prague. Narrative, Classicism, Politics. Washington, D.C. 2015.

6 K tomu především Graus, František: Necrologium Bohemicum – martyrologium Pragense a stopy nekosmovského pojetí českých dějin. Československý časopis historický 15, 1967, s. 789–810; Wihoda, Martin: Anály hradištsko-opatovické nebo První moravská kronika? Po stopách nekosmovského pojetí českých dějin. In: Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek. Sborník příspěvků z konference Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na Moravě, konané dne 28. 2. 2001 v Brně, ed. Jiří Malíř, Radomír Vlček. Brno 2001 (= Disputationes Moraviae 2), s. 25–32.

7 Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. Vydání textu a veškerého textového materiálu. K vydání připravili Jiří Daňhelka, Karel Hádek, Bohuslav Havránek, Naděžda Kvitková, 1–2. Praha 1988. Z bohaté literatury především Bláhová, Marie: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu latinské středověké historiografie a její pramenná hodnota. Historický komentář. Rej-

Ten upravil zprávy svých předchůdců v duchu ideologie a politických požadavků české šlechty počátku 14. století.⁸

Vrcholu však dosáhlo využití „historické paměti“ pro politickou propagandu v politice Karla IV. Římský a český král, od velikonoční neděle 7. dubna 1355 císař, znal cenu „historické paměti“ pro aktuální politiku i právo a dovedl ji využívat.

Pro legitimaci svého postavení v říši i v Čechách využil především genealogickou „paměť“. S pomocí západoevropských genealogických fikcí nechal prodloužit lucemburskou genealogii zpět přes Karlovice, Merovejce, římské císaře, trójské hrdiny a biblické postavy až k pohanským bohům Jupiterovi a Saturnovi a doložit tak své oprávnění k nejvyšší panovnické hodnosti.⁹

Karlova genealogie vyjadřovala osobní i rodové sebevědomí prvního muže latinské Evropy. Sloužila reprezentaci panovnického majestátu a k potvrzení panovnické legitimacy, která byla ve středověku prokazována především dlouhou tradicí, tedy „paměť“ sahající do co nejdálší minulosti. K tomu nestačila reálná *memoria*, ale bylo třeba ji rozšířit o četné fikce, jimiž byla Karlova genealogická „paměť“ prodloužena až k biblickým počátkům lidstva. Tak ji prezentoval Karlův dvorní kronikář Jan Marignola i výtvarně ztvárněná genealogie v trůnním sále Karlštejna.¹⁰

Historickou paměť využíval Karel IV. i v dalších oblastech své politiky, ať již šlo o postavení Čech a jejich panovníka v rámci římsko-německé říše, které od nejstarších dob interpretoval v duchu Zlaté buly sicilské, jeho královský titul, který odvozoval od královského titulu moravského Svatopluka, nebo kurfiřtský úřad, který prý náležel českému panovníkovi od „starodávna“. Stejně tak fiktivní historickou paměť legitimoval postavení české církve, přesněji pražského arcibiskupství, které v jeho podání bylo pokračováním Metodějova staromoravského arcibiskupství, které (fiktivní) historická *memoria* kladla do Velehradu.¹¹

střík (Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3). Praha 1995.

8 Srv. Bláhová, M.: Staročeská kronika, zvl. s. 272–277, 301.

9 Podrobně k tomu Bláhová, Marie: Panovnické genealogie a jejich politická funkce ve středověku. Sborník archivních prací 48, 1998, s. 11–47; táž: Herrschergenealogie als Modell von Dauer des „politischen Körpers“ des Herrschers im mittelalterlichen Böhmen. In: Das Sein der Dauer, Miscellanea mediaevalia 34. Berlin – New York 2008, s. 380–397; táž: The Genealogy of the Czech Luxembourgs in Contemporary Historiography and Political Propaganda, The Medieval Chronicle IX, ed. Erik Kooper, Sjoerd Levelt. Leiden – Boston 2015, s. 1–32.

10 Kronika Jana z Marignoly, ed. Josef Emler, Prameny dějin českých / Fontes rerum Bohemicarum (dále FRB) III. Praha 1882, s. 520. Srv. Bláhová, M.: Panovnické genealogie, s. 38–41.

11 Podrobně o těchto aspektech Karlovy politiky srv. Bláhová, Marie: Odraz státní ideologie v oficiální historiografii doby předhusitské. Folia historica Bohemica 12, 1988, s. 269–286; táž: Offizielle Geschichtsschreibung in der mittelalterlichen böhmischen Ländern. In: Die Geschichtsschreibung in Mitteleuropa, hg. Jaroslaw Wentz. Toruń 1999 (= Subsidia historiographica 1), s. 21–40; táž: Die Hofgeschichtsschreibung am böhmischen Herrscherhof im Mittelalter. In: Die

Tyto představy částečně prezentoval Karel IV. sám ve své autobiografii, a hlavně ve svatováclavské legendě.¹² Především je však vložil do pera dvorskému kronikáři Přibíku Pulkavovi z Radenína.¹³

Zvláštní pozornost ovšem Karel IV. věnoval územnímu rozsahu českého státu. Jeho „teorie“ zaznamenal opět Přibík Pulkava z Radenína. Ve své kronice pravidelně registroval zprávy týkající se území českého státu, a zvláště jeho rozšíření, případně je podle potřeby upravil. Tak k roku 1054 podal zprávu o tom, že kníže Břetislav pronajal město Vratislav a ostatní města ve Slezsku a ve vratislavské diecézi polským knížatům s podmínkou, že budou jemu a jeho nástupcům, knížatům českým, na znamení poddanství na věky každoročně ve stanovených termínech platit pět set hřiven stříbra a třicet hřiven zlata.¹⁴ Zde Pulkava poněkud upravil Kosmovu zprávu o vrácení Vratislavi a dalších hradů Polákům s uvedenou podmínkou.¹⁵ Kromě Zlaté buly sicilské, v níž Fridrich II. vedle dalších ustanovení povolil českému králi, „aby on a jeho nástupci drželi všechna území, která zmíněnému království patří, ať byla jakkoli odcizena“,¹⁶ opsal Přibík Pulkava z Radenína

Hofgeschichtsschreibung im mittelalterlichen Europa, hg. Rudolf Schieffer und Jaroslav Wenta. Toruń 2006 (= Subsidia historiographica 3), s. 51–73.

- 12 Vita Karoli quarti imperatoris, ed. Josef Emler. Praegae 1882 (= Fontes rerum Bohemicarum III), s. 323–417; Ryba, Bohumil: Vita Karoli Quarti. Karel IV. Vlastní životopis. Praha 1978; Blaschka, Anton: Kaiser Karl IV. Jugendleben und St. Wenzelslegende. Weimar 1956; týž: Die St. Wenzelslegende Kaiser Karls IV. Einleitung, Texte, Kommentar. Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte, 14. Prag 1934.
- 13 Kronika Pulkavova, ed. Josef Emler, Jan Gebauer, FRB V. Praha 1893, s. 1–326. K tomuto dílu srv. především Palacký, František: Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber. Prag 1830, 1869²; fototypický přetisk Osnabrück 1969 (Nachdruck der Ausgabe 1869); česky: Ocenění starých českých dějepisců, přel. a pozn. opatřil Jaroslav Charvát. In: Dílo F. Palackého I. Praha 1941, s. 216–230; týž: O Přibíku Pulkavovi z Radenína a jeho kronice české. In: Dílo Františka Palackého, ed. Jaroslav Charvát, sv. III. Praha 1941, s. 49–60; Bláhová, Marie: Přibík Pulkavy z Radenína Kronika česká. In: Kroniky doby Karla IV., úvod etc. Marie Bláhová, přel. Jakub Pavel, Marie Bláhová, Jana Zachová. Praha 1987, s. 572–583, 590–593; táž: Recepte České kroniky Přibíka Pulkavy z Radenína a její proměny (Rukopisná tradice nejrozšířenější české středověké kroniky). In: S knihou v ruce. Kolektivní monografie k životnímu jubileu PhDr. Veroniky Procházkové, ed. Alena Císařová-Smítková. Praha 2020, s. 52–75; Svobodová, Milada: Několik poznámek k obsahu a osudům znovunalezeného litoměřického rukopisu Pulkavovy kroniky. Miscellanea 16, 1999–2000, s. 93–117; Bláhová, Marie – Bok, Václav: Pulkava of Radenína, Přibík. In: Graeme Dunphy (ed.), EMC 2. Leiden – Boston 2010, s. 1246n.; Bok, Václav: Pulkava, Přibík, von Radenína. In: Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon, Nachträge und Korrekturen, ed. Burkhart Wachinger u.a., 2. Aufl. 11. Band. Berlin – New York 2014, sl. 1282–1286.
- 14 Kronika Pulkavova, s. 46.
- 15 Cosmae Pragensis Chronica II,13, s. 101.
- 16 Srv. Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (CDB) II, 1198–1230, ed. Gustav Friedrich. Praha 1882, č. 96, s. 93; Pulkavova kronika, s. 124n. (J. Emler listinu s odkazem na edice neotiskl).

do České kroniky také další zlatou bulu vydanou téhož dne (26. září 1212), jíž Fridrich II. odevzdal českému králi do věčného držení hrad a panství Floss a další hrady a statky,¹⁷ Podrobněji nežli Druhé pokračování Kosmovo podal zprávu o podrobení Rakous a Štýrska „bez námahy a krveprolití“ synem českého krále Přemyslem (Otakarem II.) v roce 1251.¹⁸ Zprávu o tom, že Václav II. dostal jako zástavu na věno své manželky Guty, dcery římského krále Rudolfa, Cheb, kterou uvádí Zbraslavská kronika¹⁹ i František Pražský,²⁰ zapsal v pozměněné formulaci. Rudolf podle ní určil Václavovi deset tisíc hřiven stříbra, za něž mu zastavil město Cheb s celým jeho územím. Pulkava ovšem dále sděluje, že potom římsko-německý král žádal Václava, aby mu Cheb vrátil, ale po osobním jednání s Rudolfem si Cheb podržel a přijal České království v léno.²¹ K roku 1298 uvedl Přibík Pulkava z Radenína listinu, jíž římský král Albrecht stvrdil smlouvu o prodeji města Pirny s příslušenstvím míšeňským biskupem a kapitulou Václavovi II. a přivtělení tohoto území k Českému království.²²

Podrobně je v kronice zachyceno podřízení slezských vévodství České koruně. Zpravidla je tento akt doložen plným zněním lenní listiny. Ještě do dob vlády Přemysla Otakara II. sahají počátky smlouvy s vratislavským knížetem Jindřichem (Jindřich IV. Probus), podle níž mělo město Vratislav a vratislavské knížectví v případě, že by Jindřich zemřel bez mužských potomků, připadnout k českému království. Smlouvu prý potvrdil římský král Rudolf Václavovi II. s tím, že vratislavské knížectví bylo zřízeno českými králi a knížaty a bylo podrobeno ročnímu poplatku, který byl pravidelně placen českým knížatům a králům.²³ Když Jindřich zemřel, potvrdil Rudolf smlouvu znovu²⁴ a udělil

17 CDB II, č. 97, s. 94–96; Pulkavova kronika, s. 125.

18 Pulkavova kronika, s. 142; Druhé pokračování Kosmovo, Letopisy české 1196–1278, ed. J. Emler, PDČ II. Praha 1874, s. 289.

19 Petra Žitavského kronika Zbraslavská, ed. Josef Emler, FRB IV, Praha 1884, I,28, s. 35. Ke Zbraslavské kronice a jejím autorům srv. především Marani-Moravová, Běla: Peter von Zittau. Abt, Diplomat und Chronist der Luxemburger. Ostfildern 2019 (= Vorträge und Forschungen, Sonderband 60); rovněž příspěvky ve sborníku *Chronicon Aulae Regiae – Die Königsaal-Chronik. Eine Bestandsaufnahme*, hg. Stephan Albrecht (Forschungen zur Geschichte und Kultur der böhmischen Länder, Bd. 1). Frankfurt am Main 2013.

20 Zachová, Jana: Die Chronik des Franz von Prag. Inhaltliche und stilistische Analyse. Praha 1974, s. 20. Ke kronice a autorovi srv. rovněž Bláhová, Marie: Soudobé kroniky o Karlovi IV. In: Bláhová, Marie – Lukšová, Zuzana – Nodl, Martin: Karel IV. v soudobých kronikách. Praha 2016, s. 43–49.

21 Pulkavova kronika, s. 172.

22 Pulkavova kronika, s. 173 a 179.

23 Pulkavova kronika, s. 173.

24 Pulkavova kronika, s. 174.

vratislavské knížectví Václavovi II. v léno.²⁵ K roku 1289 uvedl kronikář listinu opolského knížete Kazimíra, jíž kníže podrobil své knížectví českému králi Václavovi II. a jeho dědicům.²⁶ K roku 1290 uvedl kronikář zprávu o vypuzení Mikuláše Opavského z opavského knížectví, které pro něho vytvořil Přemysl Otakar II. z části Moravy, a o převzetí Opavska Václavem II.²⁷

Nechybí „předehra“ k zisku polské koruny pro Václava II. ve výkladu o tom, jak krakovská a sandoměřská vévodkyně Griffína, sestra Kunhuty Mačevské, matky Václava II., darovala obě vévodství, která jí odkázal její manžel Lešek, českému králi Václavovi.²⁸ Václav ubránil získané knížectví proti knížeti Lokýtkovi a zajistil jejich správu.²⁹ Polským králem byl však korunován kališský kníže Přemysl.³⁰ Až v roce 1300, po násilné smrti krále Přemysla, následovala nabídka polské koruny polským poselstvím a Václavův sňatek s Přemyslovou dcerou Alžbětou.³¹ Posléze však Vladislav Lokýtek lstivě získal na Václavovi III. Sandoměřsko a Krakovsko a způsobil mu mnohé škody. Václav shromáždil vojsko, ale cestou do Polska byl v Olomouci zavražděn.³²

Konečně kronikář podrobně informoval o tom, jak český král Jan Lucemburský získal jednotlivá slezská knížectví a jejich panovníky uvedl do lenního vztahu k českému králi, a zařadil do kroniky jednotlivé lenní listiny slezských Piastovců vydané pro Jana Lucemburského.³³

Velkou pozornost věnoval Karel IV. získání Branibor a jejich začleněním do zemí České koruny. Podle Přibíka Pulkavy z Radenína prý Ludvík Bavor slíbil udělit Braniborskou marku, jejíž markrabí Waldemar v roce 1319 zemřel, králi Janovi za pomoc ve válce proti Fridrichovi Habsburskému, konkrétně prý před bitvou u Mühldorfu.³⁴ Rovněž měl Janovi dát do zástavy města Altenburg, Zwickau

25 Pulkavova kronika, s. 174n.

26 Pulkavova kronika, s. 172 a 175.

27 Pulkavova kronika, s. 175.

28 Pulkavova kronika, s. 175n.

29 Pulkavova kronika, s. 176.

30 Pulkavova kronika, s. 177.

31 Pulkavova kronika, s. 179n.

32 Pulkavova kronika, s. 186n.

33 Pulkavova kronika, s. 205–207.

34 K bitvě u Mühldorfu srv. Erben, Wilhelm: Die Berichte der erzählenden Quellen über die Schlacht bei Mühldorf. Archiv für österreichische Geschichte 105, 1917, s. 229–515; týž: Die Schlacht bei Mühldorf am 28. September 1322, Graz – Wien – Leipzig 1923; Schieren, Stefan: Die Schlacht bei Mühldorf am 28. September 1322. In: Die Schlacht bei Mühldorf am 28. September 1322. Ursachen – Ablauf – Folgen, ed. J. Steinbichler. Mühldorf am Inn 1993; rovněž Bláhová, Marie: Vítězové a poražení v bitvě u Mühldorfu 28. září 1322 v podání českých kronikářů 14. století. Příspěvek k dobové propagandě. In: Zwycięcy i przegrani w dziejach średniowiecznych

a Chemnitz, a vše prý stvrdil listinami. Po vyhrané bitvě však již neměl důvod plnit tyto sliby. Braniborskou marku udělil 24. června 1324 svému prvorozenému synovi, tehdy osmiletému, Ludvíkovi,³⁵ a města dal do zástavy markrabímu míšeňskému.³⁶ Karel IV. nakonec Branibory v roce 1373 koupil a připojil je k České koruně.³⁷ Z Branibor přivezl do Čech jakousi Braniborskou kroniku, podle níž nechal braniborské dějiny připsat do reprezentativního rukopisu již hotového textu Pulkavovy České kroniky.³⁸ V další recenzi byla začleněna do textu.³⁹

Teritoriální rozsah českého státu, potvrzení jeho legitimacy i ambice na další rozšíření jsou ovšem obsaženy především v prvních dvou kapitolách kroniky v souvislosti s výkladem počátků českých dějin. Přibík Pulkava z Radenína zde vyšel ze starších státně národních kronik, z České kroniky pražského děkana Kosmy dokončené v polovině dvacátých let 12. století a ze Staročeské kroniky tzv. Dalimila, jejíž poslední kapitoly byly sepsány na počátku druhého desetiletí 14. století. Každá z těchto kronik vznikla v jiném prostředí a pro jiné publikum. Kosmas, vysoký církevní činitel, kanovník a děkan pražské biskupské kapituly, psal své dílo pro své kolegy, soudobé intelektuály, duchovní českých církevních institucí. Anonymní autor Staročeské kroniky označovaný jako „Dalimil“, rovněž člověk s církevním vzděláním, ale pocházející z prostředí již zformované středověké šlechty psal svou kroniku v duchu politického programu šlechty a pro tuto společenskou skupinu. Přibík Pulkava z Radenína psal své dílo, oficiální české dě-

i wczesnonowożytnych Czech i Polski, ed. Wojciech Iwańczak, Dariusz Karczewski. Kraków 2012, s. 15–32.

35 Regesten Kaiser Ludwig von Bayern (1314–1347), hg. Peter Acht, Heft 5. Die Urkunden aus den Archiven und Bibliotheken im Regierungsbezirk Schwaben (Bayern), hg. Michael Menzel. Köln – Weimar – Wien 1998, č. 99, s. 44; Iohannis abbas Victorienensis Liber certarum historiarum, Vol. II, L. V, Rec. B, D, A2, s. 126n. K tomu Spěváček, Jiří: Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346. K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou. Praha 1994, s. 324n.

36 Kronika Pulkavova, s. 201.

37 Srv. Hohensee, Ulrike: Zur Erwerbung der Lausitz und Brandenburgs durch Kaiser Karl IV. In: Kaiser, Reich und Region. Studien und Texte aus der Arbeit an den Constitutiones des 14. Jahrhunderts und zur Geschichte der Monumenta Germaniae Historica, hg. Michael Lindner, Eckhard Müller-Mertens und Olaf B. Rader unter Mitarbeit von Mathias Lawo. Berlin 1997, s. 213–243.

38 Národní muzeum v Krakově, Knihovna knížat Czartoryských (Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Książąt Czartoryskich), sign. MS. Czart. cod. 1414 („Pulavský“), fol. 3r–250v. K braniborským dějinám v Pulkavově kronice srv. Hohensee, Ulrike: Solus Woldemarus sine herede mansit superstes – Brandenburgische Geschichte in der Sicht Pulkawas. In: Turbata per equora mundi. Dankesgabe an Eckhard Müller-Mertens. Unter Mitarbeit von Matthias Lawo hrsg. von Olaf B. Rader. Hannover 2001 (= MGH, Studien und Texte 29), s. 115–129.

39 Srv. Bláhová, M.: Přibíka Pulkavy z Radenína Kronika česká, s. 575n.

jiny,⁴⁰ z pověření římského císaře a českého krále Karla IV. na základě pramenů, které panovník sám shromáždil, a podle jeho pokynů.⁴¹ Pulkava ovšem pouze neopisoval své prameny, ale upravoval je a doplňoval podle panovníkových pokynů a záměrů.

Stejně jako v Kosmově kronice a v kronice tzv. Dalimila, podle jejichž podání přišel „senior“ či „lech“ *Boemus* /Čech se svými lidmi do země, kde se usadili a obdělali ji, a kde časem vytvořili svůj stát,⁴² přišel i v Pulkavově kronice „nějaký člověk“ jménem Čech do země, která se nazývala latinsky *Boemia* a německy *Bemen*, což prý je odvozeno od slovanského slova „boh“, takže Čechové jsou nazýváni podle jména božího. Čechové pak začali zemi obdělávat a obývat.

Až potud se Pulkavův výklad s mírnými úpravami, především s Pulkavovou vlastní etymologií, shoduje s vyprávěním jeho předchůdců. V pokračování tohoto vyprávění se však čtenář dozví, že Čech nepřišel sám, ani s anonymními bratry jako ve Staročeské kronice, ale přišel s ním také „jeho bratr nebo druh jménem Lech“.⁴³ Ten přešel zasněžené hory, které oddělují Čechy a Polsko, a když uviděl „převelikou rovinu, táhnoucí se až k mořským břehům“, usadil se tam a zalidnil ji svým rodem. Podle „rovných polí“ – *campi plani* – se prý tato země nazývá Polsko. Již na svém počátku byly tedy české dějiny spojeny s polskými a příbuznost obyvatel obou zemí mohla zakládat i nároky na spojenou vládu nad oběma zeměmi. Toto zjevné upozornění na příbuznost Čechů a Poláků ovšem oficiální propagandě Karlova dvora nestačilo. Někteří z Lechova rodu přešli do Ruska, Pomoran a Kašubska až ke království dánskému a severním mořským břehům

40 K oficiální historiografii srv. především Guenée, B.: *Histoire et culture historique*, s. 337–339. Oficiální historiografii definuje jako „histoires liées aux pouvoirs“ (tamtéž, s. 337). Gransden, Antonia: *Propaganda in English medieval historiography*. *Journal of Medieval History* 1, 1975, s. 363, definuje oficiální historiografii jako „histories... commissioned by authority“. K oficiální historiografii ve středověkých Čechách srv. Bláhová, Marie: *Offizielle Geschichtsschreibung in der mittelalterlichen böhmischen Ländern*. In: *Die Geschichtsschreibung in Mitteleuropa*. Toruń 1999 (= *Subsidia historiographica* I), s. 21–40.

41 Srv. *Kronika Pulkavova*, s. 207.

42 *Cosmae Pragensis* I/2, s. 7; *Staročeská kronika* 02, sv. 1, s. 105n. Ke vzniku státu podle podání pražského děkana Kosmy srv. Bláhová, Marie: *Die Anfänge des böhmischen Staates in der mittelalterlichen Geschichtsschreibung*. In: *Von Sacerdotium und Regnum. Geistliche und weltliche Gewalt im frühen Mittelalter*. Festschrift für Egon Boshof zum 65. Geburtstag, hg. Franz-Reiner Erkens u. Hartmut Wolff. Köln – Weimar – Wien 2002, s. 67–76.

43 *Frater autem sive consors eius nomine Lech...* *Kronika Pulkavova*, s. 5. Pojem „lech“ se objevuje již ve Staročeské kronice tzv. Dalimila (*Staročeská kronika* 02/03–04, sv. I, s. 105), ale tam označuje Čechovo postavení: „lech“, což je ve staré češtině kmenový náčelník či předák (Srv. Bělič, Jaromír – Kamiš, Adolf – Kučera, Karel: *Malý staročeský slovník*. Praha 1978, s. 120). Bratry měl Čech již podle tzv. Dalimila (*Staročeská kronika* 02/07, sv. 1, s. 105: *jmieše bratruov šest*), ale ti neměli jméno ani konkrétní úlohu.

a zalidnili celou zemi ruskou a obdělali ji.⁴⁴ Jiní zase přešli z Čech řeku Moravu a začali tam obývat kraj, který se nazývá země Morava. Podobně osídlili i knížectví míšeňské, budyšínské, braniborské a lužické, tedy všechna území ve střední a východní Evropě, kde v Karlově době žili Slované. Z Čech tedy byly podle této představy osídleny všechny země, které tehdy již byly součástí České koruny: Míšeňsko, Lužice a Branibory. Důležitá pro nepopíratelné vlastnické právo Čechů na tato území byla skutečnost, že všechny tyto země byly před příchodem Slovanů zarostlé lesem a nikdo v nich nebydlel. Slované je osídlili a bydleli v nich jako jejich první obyvatelé až do doby vzniku kroniky.⁴⁵

V následující kapitole pojednávající o správcích či knížatech Čechů autor dodává jako mínění jiných, že soudce Čechů Krok měl mít bratra nebo otce Kraka, jenž založil hrad a město Krakov.⁴⁶ I polské hlavní město a sídlo polských králů tedy založili Češi.

Autor kroniky tedy v intencích Karla IV. ukazuje, že všechny země, které byly za Karla IV. součástí České koruny, byly osídleny Slovanů z Čechova rodu. Ti byli prvními obyvateli, měli na ně nenapadnutelné právo a nikdo jiný si na tyto země nemohl dělat nároky. Tak Pulkavův výklad fiktivní *memorií* legitimoval české („slovanské“) panství nad těmito zeměmi.

Výčet zemí osídlených Čechovými příbuznými ovšem nezahrnuje pouze země, které spadaly pod vládu Karla IV., tedy Čechy, Moravu, Lužici, většinu slezských knížectví a Braniborsko, ale ještě mnohé další: Polsko, Rusko, Pomorany, Kašubsko. Toto pojetí odpovídalo Karlovým politickým záměrům.⁴⁷ Sňatkem s dcerou pomoranského vévody Bogislava a vnučkou polského krále Kazimíra III. Alžbětou rozšířil okruh svých politických a obchodních zájmů až k pobřeží Baltu.⁴⁸

Hlavní Karlův zájem však platil Polsku, jehož král Kazimír III. neměl mužské potomky, a právě syn Alžběty Pomoranské a Karla IV. Zikmund mohl být vhodným kandidátem na polský trůn.⁴⁹ Zájem o Polsko a nároky podpořené historickou „pamětí“ ostatně vyplývají nejen z úvodních kapitol Pulkavovy kroniky, ale i z podání historických událostí v jejím dalším textu. Svědčí o něm vyprávění o Václavovi II. a jeho úsilí o polskou korunu a o hnězdenské korunovaci a s tím

44 Pulkavova kronika, kap. II, s. 5.

45 Pulkavova kronika, kap. II, s. 4n.

46 Pulkavova kronika, kap. III, s. 5.

47 K tomu srv. Kavka, František: Zum Plan der Luxemburgischen Thronfolge in Polen (1368–1382). Zeitschrift für historische Forschung 13, 1986, s. 257–283.

48 Srv. Kavka, F.: Zum Plan, s. 258.

49 Srv. Kavka, F.: Zum Plan, s. 265n.

spojených událostech,⁵⁰ tak i zmínky o rivalovi Přemyslovců Vladislavovi Lokýtkovi. Po smrti Václava III. získal prý „sieradský vévoda Vladislav“ město Krakov a království polské pro sebe a dostal je v držení jako nejbližší dědic a příbuzný zesnulého polského krále Přemysla. Ve druhé a dalších recenzích autor text upravil v tom smyslu, že si „sieradský vévoda Vladislav, jakožto nejbližší dědic polského krále Přemysla, město Krakov a království polské ponechal“.⁵¹ Vladislav Lokýtek je podle Pulkavy vévoda sieradzský, krakovský a sandoměřský, který měl Hnězdo a rozdrobené Polsko.⁵² Královský titul v „řečených svých zemích polských“ (*in dictis terris suis Polonie*) získal prý Lokýtek s přispěním krále uherského a Roberta sicilského.⁵³ Přesto Karel IV. zjevně nerespektoval Lokýtkovu hodnost polského krále. Když Přibík Pulkava z Radenína v první recenzi své kroniky nazval k roku 1326 Lokýtku jako „krále polského“, ve druhé recenzi, která vznikla na popud Karla IV., Lokýtku jmenoval pouze jako krále krakovského: *Wladislaus alias Loketko, rex Cracovie*.⁵⁴ Je zřejmé, že se Přibík Pulkava z Radenína v intencích Karla IV. snažil zachovávat zdání, že Vladislav Lokýtek byl králem pouze části Polska („ve svých zemích polských“) s centrem v Krakově.

Závěrem možno shrnout: Dávnou tradicí a „paměť“ zdůvodňoval Karel IV. své postavení na obou trůnech, postavení českého panovníka a českého státu v římsko-německé říši, rozsah území, jemuž vládl, církevní organizaci českého království i své politické a teritoriální ambice. Zahrnutím Polska a sousedních zemí do české historické *memorie* legitimovala oficiální propaganda Karlova dvora i Karlův zájem na získání Polska a případně i dalších území. *Memoria* tedy byla jedním z hlavních prostředků politiky a ideologie a s tím spojené propagandy dvora Karla IV. *Memoria*, o níž se opírala politická ctižádost Karla IV., však nebyla

50 Pulkavova kronika, s. 179n. K tomu rovněž Bláhová, Marie: Reakcje na koronację królewską Władysława Łokietka na ziemiach czeskich. In: *Władztwo Władysława Łokietka. 700-lecie koronacji królewskiej*, ed. Wojciech Fałkowski, Paweł Tyszka. Warszawa 2022, s.169n.

51 I. recenze: *Post cuius obitum, statim, ut mors eius innotuit in regionibus circumvicinis, Wladislaus, dux Siradie, pro se civitatem Cracovie et regnum accipiens, eorum possessionem obtinuit tamquam Przemislai, quondam regis Polonie, heres propinquior et affinis*. II. recenze: *Item post obitum dicti regis Wenceslai tercii Wladislaus, dux Syradie, civitatem Cracovie et regnum Polonie tamquam Przemislai, quondam regis Polonie heres propinquior, detinuit*. Srov. Kronika Pulkavova, s. 187. Srov. k tomu Bláhová, M.: Reakcje, s. 169n., rovněž Barciak, Antoni: Od zwyciężonego do zwycięzcy. Władysław Łokietek w średniowiecznej historiografii czeskiej. In: *Zwycięzcy i przegrani*, s. 41 (nerozlišuje recenze kroniky).

52 Kronika Pulkavova, s. 202.

53 ... *qui etiam Wladislaus postea, videlicet anno Dom. M^oCCC^oXX^o ex dicti Karoli Ungarie et Roberti Sicilie regum promocione per XXI^{um} papam Johannem in dictis terris suis Polonie rex effectus est et eius mandato etiam coronatus et unctus in regem*. Kronika Pulkavova, s. 202. Srov. Barciak, A.: *Od zwyciężonego...*, s. 41.

54 Kronika Pulkavova, s. 203 a pozn. 22.

fidelis. Fiktivní *memoria* tedy legitimovala nejen rozsah českého státu včetně území, která se v průběhu dějin, zvláště pak za vlády Jana Lucemburského a Karla IV., stala součástí České koruny, ale i další územní nároky Karla IV.

Tento výstup vznikl na Univerzitě Karlově v rámci programu Cooperatio, vědní oblasti „History“. Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

Fictitious Memoria in the Service of Politics

The author inquires into the memoria phenomenon and its distortion and use in Charles IV's propaganda, especially in official historiography. As King of the Romans and King of Bohemia, and crowned as Holy Roman Emperor on Easter Sunday, 7 April 1355, Charles IV was aware of the price of 'historical memory' for politics and law and he knew how to use it. To legitimate his status in the empire and Bohemia, he primarily used the genealogical 'memory', expanded by many fictions and stretching back to the dawn of humans. Furthermore, he used fictitious historical memory to substantiate the status of Bohemia and its sovereign within the Holy Roman Empire, the ruler's royal title, the elector's office, and the Prague Archdiocese.

Yet, Charles IV put special emphasis on the territorial scope of Bohemia and confirmation of its legitimacy, as well as the possibilities for its further expansion, justifying it by the long tradition and historical 'memory'. They primarily appeared in the Chronicle of Bohemia by Přebík Pulkava of Radeníň who in the spirit of Charles IV showed that all the countries that were part of the Bohemian Crown under Charles IV – including Bohemia, Moravia, Lusatia, most of the duchies in Silesia, and Brandenburg – were settled by Slavs of forefather Čech's descent, and the Bohemian ruler is fully eligible to rule in these lands. Yet, the Slavs, descendants of forefather Čech, also cultivated and settled other lands – Poland, Russia, Pomerania, and Cassubia – all the way to the Baltic Sea. This concept corresponded with Charles's political intentions when, by marriage to Elisabeth, daughter of Duke of Pomerania Bogislaw and granddaughter of King Casimir III of Poland, he expanded his political and business interests up to the Baltic coast. But above all, through this historical 'memory', he legitimated his claims to Poland, as King Casimir III had no male descendants, and Sigismund, the son of Elisabeth of Pomerania and Charles IV, could be a prime candidate for the Polish throne. Hence, by including Poland and the neighbouring lands in the Bohemian historical memoria, the official propaganda of Charles IV's court also legitimated Charles's ambitions to acquire Poland and possibly other territories. The fictitious memoria was thus one of the main tools to justify the territorial interests of Charles IV.